

“ADALET” KAVRAMI BAĞLAMINDA İSLAM DİNİNİN SOSYAL SORUMLULUK MUHASEBE TEMEL KAVRAMINA BAKIŞI

Selçuk CÜRE*

ÖZ

Finansal bilgi kullanıcılarının kararlarının doğruluğu finansal tabloların güvenilir ve anlaşılır şekilde hazırlanmış olmasına bağlıdır. Bu güvenilir sunumun sağlanması için faraziye olarak kabul edilmiş muhasebe temel kavramları söz konusudur. Ancak bazı manipülasyonlarla meydana gelen Enron, Worldcom ve Parmalat gibi muhasebe skandalları, bu kavramlara ne kadar bağlı kalınarak hareket edildiği sorusunu akla getirmektedir. Dinler bireysel ve toplumsal olarak bazı yaptırımları beraberinde getirir. Diğer bir ifadeyle insanlar kararlarında benimsedikleri dinlerin etkisinde kalabilmektedir. İslam Dini de Türkiye ve Dünya'daki birçok insanın benimsediği bu dinlerden biridir. Bu bakış açısından; İslam Dininin bünyesinde sosyal sorumluluk kavramıyla ilgili paralel ifadeler ortaya konulabilirse, bu durum muhasebe meslek etiğine pozitif katkı sağlayabilecektir. Dolayısıyla çalışmanın amacı, sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramının adalet kavramıyla ilişkisini ortaya koyarak, özellikle İslamiyet'in temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim Ayetleri ve Hadis-i Şerifler ışığında, İslam Dini'nin, adalet kavramı bağlamında sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramına bakışını değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: İslam, Muhasebenin Temel Kavramları, Sosyal Sorumluluk, Adalet, Benimseme

ISLAM'S POINT OF VIEW TO THE SOCIAL RESPONSIBILITY ACCOUNTING CONCEPT IN THE CONTEXT OF CONCEPT “JUSTICE”

ABSTRACT

The accuracy of the user's of the financial statements' decisions depend on the financial statements' reliable and understandable preparation. To provide this reliable presentation, accounting concepts are matter of accepted as supposition. But accounting scandals as Enron, Worldcom and Parmalat which occurs with certain manipulations bring to mind the question “how is the ratio in abiding by these concepts”. Religions carry some individual and social rules with. Islam is also a religion which a lot of people adopt in Turkey and in the World. From this point of view; if relevant statements can be presented about social responsibility within Islam, this may provide positive attribution to accounting occupational ethics. Accordingly the purpose of the study is to evaluate Islam's point of view to the social responsibility accounting concept in the context of “justice” concept especially in consideration of the Kur'an-ı Kerim's verses and hadiths which are the primary references of İslam by showing the relation between social responsibility and justice.

Key Words: Islam, Accounting Concepts, Social Accountability, Justice, Adoption

1. GİRİŞ

Finansal bilgi kullanıcıları, yapmayı planladıkları işlemlerle ilgili finansal kararları vermek üzere muhasebe organizasyonunun ürettiği finansal bilgileri kullanmaktadırlar (Elitaş, 2013: 45). Teknoloji ve küreselleşmenin bir getirisi olan işletmelerin büyümesi ve iletişimin hızlanmasıyla birlikte, işlem sayısının artması ve karmaşıklaşması profesyonelleşme olgusunu arttırmış; işletmelerle ilgili menfaat sahiplerinin kararlarında kullanacağı finansal bilgilerin güvenilirliğini de önemli ölçüde etkilemiştir (Dalğar ve Pekin 2011: 20).

Muhasebe organizasyonu işletmenin finansal durumunu ortaya koyan organizasyondur. Bu organizasyon, herhangi bir işletme ile ilgili mali nitelikli olayları, belgeler ve diğer kanıtlara göre kaydeden, kayıt altına alınmış birçok mali nitelikli olayı sınıflandıran,

* Öğr. Gör., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Gerede Meslek Yüksekokulu, Muhasebe Vergi Uygulamaları Bölümü selucure@hotmail.com

sınıflandırılmış bilgileri özetleyerek rapor haline getiren ve bu bilgileri kararlarında yardımcı olmak üzere ilgili finansal bilgi kullanıcılarına sunan organizasyondur. Bu özet raporlar muhasebe literatüründe finansal tablolar ya da mali tablolar olarak anılmaktadır.

Muhasebe organizasyonun ürettiği bilgiler finansal bilgi kullanıcılarının kararları dolayısıyla son derece önemlidir. Finansal bilgi kullanıcıları, finansal tabloları yorumlayarak vergilendirme, yatırım yapma, tedarik ilişkilerine devam etme gibi birçok önemli alanda kararlar verirler. Bu kararların doğru olabilmesi de ancak bu bilgileri hazırlayan muhasebe bilgi sisteminin objektif ve anlamlı hazırlanmış finansal bilgileri ortaya koymuş olmasına bağlıdır. Aksi takdirde finansal bilgilerin hata ya da hilelerle manipüle edilmesi Küçüksözen'in (2004: 40) de ifade ettiği gibi tüm toplumun dolandırılması anlamına gelecektir.

Finansal tabloların objektif sunumunun gerçekleşebilmesi adına muhasebe alanında bir takım çalışmalar geçmişten günümüze yapılagelmektedir. Muhasebe bilgilerinin gerçeğe uygun ve kullanışlı sunumu için oluşturulmuş muhasebe ilkeleri ve muhasebe standartlarının yanında birçok yasal düzenleme söz konusudur. Muhasebe literatüründe bütün bu çalışmalar *muhasebe temel kavramları* olarak bilinen genelde on iki kavram üzerine bina edilmiştir.

Her ne kadar bahsi geçen standartlar, yasal düzenlemeler ve diğer çalışmaların varlığından söz edilse bile muhasebe hile ya da hatalarıyla birlikte ortaya çıkan manipülasyonların varlığı muhasebe standartları gibi bazı düzenlemelerin bu konudaki esnekliğini gözler önüne sermektedir. Diğer ülkelerdeki Enron, Worldcom ve Parmalat gibi skandallar ya da Bayraktar'ın (2007) "Türkiye'de Muhasebe Hileleri Tarihi" başlıklı çalışmasında aktardığı üzere Türkiye'de gerçekleşen birçok muhasebe hilesi, muhasebe işlemlerini yaparken bu kavramların değişik ölçülerde bilerek ya da bilmeyerek göz ardı edildiğinin önemli kanıtlarıdır. Bazı etik değerlerin yerleşmiş olması bu esnekliklerin suiistimal edilip negatif yönde kullanılmasını minimize edebileceği ise sosyal bir gerçekliktir. Mali tabloların düzenlenmesine esas olan tarafsızlık, tam açıklama, sosyal sorumluluk gibi muhasebe temel kavramlarının da işte tam bu noktada devreye gireceği ise açıktır. Örneğin sosyal sorumluluk kavramı tüm toplumun çıkarlarına uygun finansal tabloların oluşturulmasını öngörür. Bu kavrama bağlı kalmak güvenilir muhasebe bilgisi anlamına gelir (Küçüksavaş 1997: 13). Çünkü bu kavramı samimi anlamda özümsemiş muhasebecilerin hileli davranıştan kaçınacakları tartışmasızdır. Böyle bir muhasebeci eksiklik adına en fazla hata yapacaktır ki; yine bu tarz hatalar, sosyal sorumluluk bilincinin getirdiği başkalarının haklarına saygılı olmak gibi anlayışlarla gösterilen dikkat sonucu asgari düzeye inebilecektir. Çalışmanın amacı da bu paralelde olmakla birlikte, muhasebe alanındaki birçok düzenlemenin üzerine bina edildiği muhasebe temel kavramlarından sosyal sorumluluk kavramının bir etik olarak benimsenmesini pekiştirmek noktasında sosyal sorumluluk ve adalet kavramları arasındaki ilişki değerlendirilecek; İslam Dininin temel kaynakları olan bazı Kur'an-ı Kerim ayetlerinin ve Hadis-i Şerifler'in (Sunar, 1979: 61) adalet kavramı bağlamında sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramına bakışı üzerinde durulacaktır. Şunu belirtmek gerekir ki, özellikle Türkiye'de bu çalışmanın hazırlandığı tarih öncesi baz alındığında İslam Dininin ahlaki ve etik potansiyelini muhasebe alanına aktarma hedefinde hazırlanan çalışmaların yetersiz oluşu çalışmayı amacına ulaşma noktasında kısmen zaafiyete uğratmış; ancak muhasebe etiğinin gelişmesi açısından davranışsal muhasebe çerçevesinde üzerinde durulması ve düşünülmesi gereken farklı bir bakış açısının oluşmasına bu çalışma ile birlikte belli ölçüde zemin hazırlanmıştır.

2. İSLAM DİNİ'NİN KİŞİLERİN KARARLARINI ALMADAKİ MUHTEMEL ETKİSİ

İslam Dininin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerde, İslam Dinini benimseyen insanlara direkt ya da dolaylı olarak bir takım görev ve sorumluluklar yüklenmektedir. Bu görev ve sorumlulukların ifade edildiği ayetlerden bazıları şunlardır;

- Zekat verin (Kur'an, 73:20; 22:78; 4:77; 24:56).
- Sürekli iyilik faaliyetlerinde olun (Kur'an, 94: 7).
- İyiliği emredin (Kur'an, 7:199).
- Ana babaya iyi davranın (Kur'an, 17:23, 24; 6:151)
- Akrabaya, çaresize ve miskine yardım edin (Kur'an, 17:26)
- Sözünuze sadık olun (Kur'an, 17:34; 70:32).
- Ölçü ve tartıda dürüst olun (Kur'an, 17:35; 7:85).
- Göklerdeki ve yerdeki sırları araştırın (Kur'an, 10:101).
- Adil olun (Kur'an, 6: 152; 4:58).
- Kötülüğü en güzel tavırla savın (Kur'an, 41:34, 35).
- Bilmediklerinizi bilenlere sorun (Kur'an, 16:126)
- Haksızlığa karşılık verirken ölçülü davranın (Kur'an, 16:126).
- İyilik ve güzellik üretmekte yarışın (Kur'an, 2:148).
- Sahip olduğunuz nimet ve imkanlardan başkalarına da pay çıkarın (Kur'an, 2: 195).
- Güzel düşünüp güzel davranın (Kur'an, 2:195).
- Barışı hep birlikte gerçekleştirin (Kur'an, 2: 208).
- Savaşa hazırlıklı olun, barışa da yapıcı yaklaşın (Kur'an, 8:60, 61)
- Faizden uzak durun (Kur'an, 2:275, 277).
- Yönetimde istişareyi esas alın (Kur'an, 3:159; 42:38).
- Borçlarınızı yazın (Kur'an, 2:282, 283).

Geçen ayetlerden anlaşıldığı kadarıyla Kur'an-ı Kerim'de toplumsal yaşama dair birçok ayete yer verilmiştir. Geçen ayetlerdeki ifade edilen davranışlar, ölçü yaparken dikkatli olmak, iyilik yapmak noktasında diğer insanlarla yarışır olmak, güzel düşünüp güzel davranmak ya da kötülüğü iyilikle savmak gibi ahlaki ifadeler geçmişten bugüne genelde anlatılan ve önerilen davranışlardır. Dolayısıyla aktarılan ayetlerden Kur'an'ın etik değerler üzerinde duran bir kutsal kitap olduğu anlaşılmaktadır.

Kur'an'ı benimseyen insanların, *benimseme seviyeleri ile doğru orantılı olarak* içinde geçen ayetlerdeki ifadelerle dikkat edecekleri ve mümkün merteye uygulayacakları söylenebilir. Kur'an'da geçen Cennet'e ya da Cehennem'e dair olan; İslami literatürde *müjde* ya da *tehdit* ayeti olarak isimlendirilen ayetler (Soysaldı, 2012: 2), bu emirlerin uygulanmasını *inancın düzeyi nispetinde* pekiştirecektir. Örneğin "İnkâr edip ayetlerimizi yalanlayanlara gelince işte onlar Cehennemliklerdir." (Kur'an, 5:86) gibi ayetler Kur'an'ı *benimseyen insanlar* için açık bir tehdittir. "Ayetlerimize inananlar sana geldiklerinde onlara de ki, size selam olsun. Çünkü Rabbiniz, size rahmet etmeyi kendi üzerine yazdı!" (Kur'an, 6:54) gibi ayetler, *Kur'an'ı benimseyenleri* içindeki emir ve önerilere uymaya motive edecektir. Bu tarz ayetlerin onlarcası Kur'an-ı Kerim'de görülebilir. Bu durum toplumsal düzenin sağlanması için oluşturulmuş kanunlarda olduğu gibidir. Bu kanunlara uyulmaması durumunda bazı yaptırımlar söz konusudur. Kişiler bu kanunları *ne kadar benimserlerse*

kurallara uyma oranları o kadar yüksek olacaktır. Aynı zamanda bireyler eğer bu kanunlara uymanın sağlayacağı fayda ya da uymamanın sebep olacağı zarara inanıyorlarsa bunlara uyma oranları o nispette fazla olacaktır. Örneğin bir hız sınırının sebebiyet verebileceği potansiyel kazayı ve yaptırımını öngören ya da sağlayacağı güvenliğe inanan bireyler yüksek ihtimalle hız sınırını dikkate alacaklardır. Diğer bir ifadeyle *benimsenen ve olası sonuçları öngörülen bir kural* kişiler açısından tatbik sahası bulacaktır.

Özetle İslam Dininin, diğer dinlerde olduğu gibi kişilerin kararlarını, uygulamalarını ve yaşam tarzlarını değişik seviyelerde etkileyebileceği açıktır. Başka bir deyişle İslamiyet’i *benimseyen* insanların, İslam Dininin kaynağı olan Kur’an’daki emirlere ve yasaklara uyması beklenir. Bu noktadan hareketle muhasebe etiğinin temellerinden olan sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramına davranışsal muhasebe çerçevesinde İslami bakışın ne olduğunun anlaşılması bu kavramın benimsenmesini beraberinde getirebilecektir. Eğer sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramına İslami bakış pozitif yönde ise, yukarıda ifade edildiği gibi *özellikle* Müslüman muhasebecilerin etkilenebilecekleri ve bu kavramı İslam Dinini *benimseme ölçüsünde* dikkate alacakları söylenebilir.

3. SOSYAL SORUMLULUK MUHASEBE TEMEL KAVRAMI VE ADALET

Genel olarak sorumluluk; gerçek ve tüzel kişilerin kendi davranışlarını ve yetki alanlarındaki herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi olarak tanımlanır. Sosyal sorumluluk kavramı, muhasebenin işlevini yerine getirme hususundaki sorumluluğunu belirtmekte ve muhasebenin kapsamını, anlamını ve amacını göstermektedir. Bu kavram; muhasebenin organizasyonunda, muhasebe uygulamalarının yürütülmesinde ve mali tabloların düzenlenmesi ve sunulmasında; belli kişi veya grupların değil, tüm toplumun çıkarlarının gözetilmesi ve dolayısıyla bilgi üretiminde gerçeğe uygun, tarafsız ve dürüst davranılması gereğini ifade eder (TÜRMOB 2005: 7-8).

Adalet kavramı ise haklılık ve doğruluğun ifadesi olarak kullanılmakta ve kavramın kökünü oluşturan “adl” sözcüğü İngilizcedeki “justice”in karşılığını oluşturmaktadır (İçerli 2010: 68-69). Hökelekli (t.y.: 1) adalet kavramını bir şeyi yerli yerine koymak, her hakkı hak sahibine vermek, hüküm ve davranışlarda *tarafsız ve ilkel* olmak; menfaat, yakınlık, düşmanlık, önyargı vb. nedenlerin etkisinden uzak doğru ve dürüstçe iş yapmak olarak değerlendirmiştir. Kalkışım da (2013: 1) adalet kavramını çok yönlü olarak değerlendirmekle birlikte benzer olarak hak sahibine hakkını vermek ve hüküm verirken tarafsız olmak noktalarına değinmiştir.

Adaletle ilgili geçen tanım ve değerlendirmelerin sosyal sorumluluk kavramının tanımıyla paralellik arz ettiği görülmektedir. Buna göre sosyal sorumluluk bilinci adaletli olmanın bir gereğidir denilebilir. Bu noktadan hareketle İslam Dininin sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramına bakışını anlamak için; İslam Dininin adalet kavramına bakışını araştırmak yeterli olacaktır.

4. ADALETLE İLGİLİ AYET VE HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Herhangi bir işin İslam Dinine uygun olarak yapılması, bu işin bu Dinin kurallarına uygun yapılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla muhasebe işlemlerini İslami perspektife

uygun yapmak, konulan hedeflerin ve diğer aktivitelerin İslami kurallara uygun olması anlamına gelmektedir (Alim 2012: 16). Örneğin İslam Dininin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de geçen, yapılacak işlerde adil olmak (Kur'an 6:152; 4:58) gibi bir ifade muhasebe faaliyetinin de adil olması anlamına gelmektedir.

Çalışma içinde değinildiği üzere sosyal sorumluluk adaletin gereğidir. Bu bağlamda İslam Dininin sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramına bakışını değerlendirmek, adalet kavramına hangi perspektiften baktığını anlamakla aynı paraleldedir. Bu noktadan hareketle adaletle ilgili olarak İslam Dininin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de geçen ayetler ve Hadis-i Şerifler'den bazıları üzerinde durulacaktır. Bu ayetler ve değerlendirmeler şöyledir;

- Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve *insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi* emrediyor...(Kur'an 4: 58).
- Onlar, yalanı çok dinleyen, haramı çok yiyenlerdir. Eğer sana gelirlerse ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Onlardan yüz çevirecek olursan sana asla hiçbir zarar veremezler. *Eğer hükmedecek olursan aralarında adaletle hükmet.* Çünkü Allah, *adil davrananları* sever (Kur'an 5: 42).

Bu ayetlerde *insanlar arasında adaletle hükmetmekten* bahsedilmiştir. Muhasebe faaliyeti de tanımından anlaşılacağı üzere bir anlamda gerçek ya da tüzel kişiler arasında mali nitelikli olaylarla ilgili olarak kararlar veren bir faaliyettir. Şöyle ki muhasebe, işletme ile ilgili mali olayları kendi prensipleri çerçevesinde kaydetmekte ve bunu ilgili kişilere raporlamaktadır. Burada gerçek ve tüzel kişiler arasındaki muhasebe faaliyeti gibi bir işin yapılması dolayısıyla bir hüküm verme ya da bir karar alma durumu söz konusudur. Başka bir deyişle muhasebe organizasyonu işletmenin finansal durumu ile ilgili bir neticeyi ortaya koymakta; bir anlamda işletmenin finansal durumuyla ilgili verdiği hükmü ortaya koymaktadır. Geçen ayete göre de herhangi bir işle ilgili bir sonuç ortaya konulurken ya da bir *hüküm verilirken* bunun tarafsız ve adalet ölçüleri dahilinde ortaya konulması gerekir. Dolayısıyla İslam Dini açısından, bu ayetlere göre muhasebe faaliyeti ile ilgili ortaya konulacak finansal tablolar gibi sonuçlar kaçınılmaz olarak *adil ve tarafsız* olacaktır.

Bu ayetler muhasebe denetimi açısından da ele alınabilir. Türkiye'de "Yeminli Mali Müşavir" olarak anılan bağımsız denetçiler, muhasebe organizasyonunun hazırladığı finansal tabloların muhasebenin temel kavramlarına, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve diğer standartlara uygun hazırlanıp hazırlanmadığını, tarafsızlık, mesleki yeterlilik gibi değişik yasalar ve düzenlemelerle belirlenmiş denetim ilkeleri çerçevesinde inceler ve sonucu finansal bilgi kullanıcılarına sunar. Bu sunum, finansal tabloların bağımsız bir uzman tarafından denetlendiğinin tek göstergesi olan denetim raporu ile yapılır. Böyle bir raporun oluşturulması finansal bilgi kullanıcıları ile işletme arasında bir hüküm anlamını ifade etmekte olduğu açıktır. İslam Dini açısından böyle bir hükmün verilmesi konusunda da adaletli olmak kaçınılmaz görünmektedir.

- Kendiniz; *ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan* kimseler olun. Zengin veya fakir de olsalar... Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. Öyle ise *adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın.* Eğer *çarpıtırsanız veya çekinirseniz* şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır (Kur'an 4: 135).
- Allah için *hakkı titizlikle ayakta tutan, adaletle şahitlik eden* kimseler olun. *Bir topluma olan kininiz sizi adaletsizliğe itmesin. Adil olun.* Bu, Allah'a karşı gelmekten

sakınmaya daha yakındır. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır (Kur'an 5: 8).

Bu ayetlere göre İslam Dininin adalet konusundaki hassasiyeti net olarak anlaşılmaktadır. Bu hassasiyetin vurgusu “*titizlikle*” kelimesi kullanılarak yapılmıştır. Öte yandan *kişinin kendi, ailesi ve diğer yakınları aleyhine de olsa adaleti titizlikle ayakta tutması gerektiğini* ifade eden ayet *sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramının* tanımını akla getirmektedir. Çünkü benzer olarak sosyal sorumluluk kavramına göre mali olaylarla ilgili kayıt ve sunum gibi işlemler yapılırken belli bir kişi ya da grubun çıkarları değil tüm finansal bilgi kullanıcılarının çıkarları eş ölçüde gözetilir. Öyle ise, bu ayet açısından bakıldığında denilebilir ki, İslam Dini açısından muhasebe de dahil olmak üzere herhangi bir işin yapılmasında ya da bir kararın verilmesinde tüm etkilerden uzak, tamamen tarafsız ve sosyal sorumluluk kriterleri çerçevesinde hareket edilmesi kaçınılmazdır.

- Rabbinin kelimesi doğruluk ve *adalet* bakımından tamdır. O'nun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir (Kur'an 6: 115).

İslami Literatür incelendiğinde Kur'an-ı Kerim'de Allah kendi varlığını bütün varlıklardan üstün tuttuğu görülebilir. Yukarıdaki ayete bakıldığında Allah'ın kelimelerinin adalet bakımından tam olduğu vurgusunun bu üstünlükle bağdaştırıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu ayette adalet kavramına, İslami Literatüre göre Allah'ın kendi üstünlüğüne yakın bir kavram olarak adalet verilen öneme vurgu yapıldığı görülmektedir.

- De ki: “Rabbim *adaleti emretti*. Her secde yerinde yüzlerinizi doğrultun. Dini Allah'a has kılarak O'na ibadet edin. Sizi başlangıçta yarattığı gibi döneceksiniz.” (Kur'an 7: 59).
- Şüphesiz Allah, *adaleti*, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi *emreder*; hayasızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor (Kur'an 16: 90).

Bu ayetlere göre adaleti gerçekleştirmek bir *emirdir*. Dolayısıyla muhasebe ile ilgili belgelerin hazırlanması, kaydetme, raporlama gibi tüm işlemler; yönetim muhasebesi, inşaat muhasebesi ve maliyet muhasebesi gibi muhasebenin tüm türevleri; muhasebe denetimi sürecindeki tüm işlemler bu ayetlere göre kaçınılmaz olarak adalet ölçüleri çerçevesinde yapılması zorunluluğu anlaşılabilir.

- Yarattıklarımızdan, hakka sarılarak doğru yolu gösteren ve *hak ile adaleti gerçekleştiren* bir topluluk vardır (Kur'an 7: 181).

“Hak ve adaleti gerçekleştiren bir topluluk” ifadesinde geçen *topluluğun*, insanların geneli içindeki özel bir topluluk olduğu iması anlaşılmaktadır. Böyle bir topluluğun İslam Dininin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de vurgulanmış olması bu topluluğun önemini de dolayısıyla vurgulamaktadır. Böyle bir vurgunun varlığı ise hiç şüphesiz, özellikle İslamiyet'i *benimsemiş* olan kişilerin bu topluluğun bir parçası olmaya motive olmasına sebep olabilecektir. Serbest Muhasebeci Mali Müşavir Odaları, muhasebe alanında çalışan akademisyenler, muhasebe alanında danışmanlık yapan şirketler gibi gruplar muhasebe alanında çalışma yapan topluluklardır. Bu toplulukların, İslam Dinini benimsemiş oldukları varsayımı altında ve İslam Dinini *benimseme ve özümseme ile doğru orantılı olarak*, ayette geçen tarzda bir topluluk olmaya ya da böyle bir topluluğun bir parçası olmaya motive olabilecekleri söylenebilir. İslami Finansal Kuruluşlar için Muhasebe ve Denetim

Organizasyonu (AAOIFI – Accounting And Auditing Organization for Islamic Financial Institutions) İslami muhasebe alanında çalışma yapan bu tarz bir camiaadır.

- Verdiği hükümlerde, ailesinin ve halkın yönetiminde *adaletli* davranan yöneticiler, kıyamet gününde Allah Teâlâ'nın yanında nurdan yüksek koltuklar üzerinde otururlar (Müslim, İmâre: 18).
- Cennetlikler üç gruptur. Bunlar: *Âdil* ve başarılı devlet başkanı, Yakınlarına ve Müslümanlara karşı merhametli ve yufka yürekli olan kişi, Ailesi kalabalık olduğu halde haram kazançtan sakınıp kimseden bir şey istemeyen adamdır (Müslim, Cennet: 63).
- Bir saat veya bir gün *adaletle* hükmetmek, bir sene veya altmış sene nafîle ibadet'ten hayırlıdır (Aclûmî, Keşfu'l-Hafâ: 58).
- En faziletli cihat zalim bir idarecinin yanında ona *adaleti* söylemektir (Ebü Davud, Melahim: 17; Tirmizî, Bey'at: 37).
- *Adil* devlet başkanı ve idareciler mahşer yerinde Allah'ın yüce lûtfuna ve himâyesine mazhar olacakların öncüleridir (Buhârî, Edep: 36).
- Kıyâmet gününde insanların Allah'u Teâlâ'ya en sevgili olanı ve Allah'a en yakın bulunanı *adil* devlet başkanıdır (Tirmizî, Ahkâm: 4).

Geçen hadislerde adalet özellikle yöneticiler açısından ele alınmıştır. Adaleti gerçekleştirmenin İslam literatürüne göre diğer dünya anlayışında ödüllendirilme şekline bahsedildiği görülmektedir. Ayrıca yetersiz ya da kötü niyetli bir idareciye karşı adaleti uygulaması gereğini söyleyebilmenin değerine vurgu yapılmıştır. İşletmelerde de özellikle muhasebe hilelerinin oluşmasına sebebiyet verebilecek kötü niyetli yöneticiler ya da ortakların finansal tabloları manipüle edici yanlı taleplerine karşı adaletli ve tarafsız bir raporlamayı isteyen bir muhasebe çalışanı geçen hadislerle tatbik edilebilir. Netice itibarıyla, yukarıdaki hadisler baz alındığında denilebilir ki; İslam Dininde, muhasebe ile alakalı veya diğer işler yapılırken başlıca kural adaletli ve dürüst olmaktır.

Çalışmada sosyal sorumluluk kavramına adalet kavramı bağlamındaki bakışın değerlendirilmesi ayet ve hadisler üzerinden yapılacağı ifade edilmişti. Diğer yazarların da bu kavramlara bakışını anlamak yerinde olacaktır. Ancak, bu çalışma özelinde yapılan literatür taramasına göre özellikle Türkiye'de İslam ve Muhasebe konulu olarak yeterince çalışma yapılmadığı fark edilmiştir. Bu çalışma için yapılan araştırmada Türkiye bazında “İslam ve Muhasebe” üzerine sadece birkaç yazarın çalışmasına rastlanmıştır. Bu çalışmalar içinden bu çalışmayla ilgili dikkati çeken “Bir Ayetin Işığında İslam Dininin Muhasebeye Bakışı” (Can 2008) isimli çalışmasıdır. Bu çalışmada İslam literatüründe “borç” anlamına gelen Arapça “deyn” kelimesinden türetilmiş “Müdayene Ayeti” (Baltacı, 2011: 24) olarak bilinen Bakara Suresi'nin 282. Ayetinin muhasebeye bakışı üzerinde durulmuştur. Ayetin (Kur'an, 2:282) Türkçe karşılığı: “Ey iman edenler! Belirli bir süreye kadar borçlandığınız zaman onu yazın. Aranızda bir kâtip doğru olarak yazsın. Kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan kaçınmasın, yazsın. Borçlu olan da yazdırsın. Rabbi olan Allah'tan korksun da ondan hiçbir şeyi eksiltmesin. Eğer borçlu cahil veya zayıf ya da bizzat kendisi yazdırmaya gücü yetmezse, velisi dosdoğru yazdırsın. Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun. Eğer iki erkek yoksa, razı olacağınız şahitlerden, bir erkek ve biri unuttuğu zaman diğerinin ona hatırlatması için iki kadın... Şahitler çağrıldıklarında kaçınmasınlar. Küçük olsun, büyük olsun borcu süresiyle birlikte yazmaya üşenmeyin. Bu, Allah katında daha adaletli, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için de en isabetli olandır. Ancak aranızda yaptığınız alışverişlerin peşin

bir ticaret olması halinde onu yazmamanızın bir günahı yoktur. Alışveriş yaptığınız zaman da şahit tutun. Yazana da şahide de zarar verilmesin. Eğer bir zarar verirseniz bu şüphesiz, sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun. Allah size öğretmektedir. Allah her şeyi bilendir.” şeklindedir.

Can adı geçen çalışmasında, geçen ayetin sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramının İslam Dini açısından kaçınılmaz bir gereklilik olduğu vurgusunu yapmıştır. Ayette geçen “aranızda bir kâtip doğru olarak yazsın, Rabbi olan Allah'tan korksun da ondan hiçbir şey eksilmesin, şahit bulundursun” ifadeleri ve ayetteki diğer ifadelerden, gerçekten de borç ilişkisi ile alakalı işlemlerin kayıt edilmesinde Kur'an'daki bu ayetin sosyal sorumluluk kavramı ile örtüştüğü açık olarak görülmektedir. Lewis de benzer olarak (2006: 10) bu ayetin, ticari işlemlerle ilgili kayıt yapmayı anlattığını ve kaydetmenin hatlarını çizdiğini ileri sürerek, ayetin kayıtların tüm tarafların hak ve yükümlülüklerinin dikkate alma hususundaki hassasiyeti dikkati çektiğini ifade etmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, muhasebe meslek etiğine davranışsal muhasebe çerçevesinde katkı sağlamak amacıyla İslam Dininin sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramına adalet kavramı bağlamında bakışı araştırılmıştır. Bu noktada adalet kavramıyla ilgili ayet ve hadisler birincil olarak ele alınmış ve yorumlanmıştır. Elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir.

- Çalışma içerisinde referans gösterilen bazı ayetlerle Kur'an'ın bir ahlak ve etik kitabı yönünün olduğu anlaşılmıştır.
- Kur'an-ı Kerim'de geçen toplumsal düzeni ve kişinin şahsi hayatını düzene sokmaya yönelik ayetlere uyulması açısından İslami Literatüre göre *tehdit edici* aynı zamanda *müjdeleyici* olarak isimlendirilen ayetlerin varlığına değinilmiştir.
- Sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramı ve adalet kavramının tanımlarının aynı paralelde olduğu görülmüştür. Dolayısıyla sosyal sorumluluğun, adaletli olmanın bir gereği ve sonucu olduğu anlaşılmıştır.
- Kur'an-ı Kerim'de geçen adaletle ilgili bazı ayetler sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramı açısından ve ilgili diğer açılardan değerlendirilmiş ve adaletin İslam Dini açısından muhasebe faaliyeti de dahil olmak üzere herhangi bir faaliyetin yapılmasında temel prensiplerden olduğu yönü ortaya koyulmuştur. Diğer bir ifadeyle İslamiyet'e göre herhangi işin yapılmasında ya da bir hükmün verilmesinde adaletin kaçınılmaz bir şekilde, o işin bir parçası olarak uygulanması gereği açıkça anlaşılmıştır.
- Özellikle ayetlerden hareketle İslam Dininin sosyal sorumluluk kavramına, adalet kavramı bağlamında büyük önem atfettiği görülmüştür. Hatta bazı ayetlerin içinde geçen tarafsızlık ifadelerinin sosyal sorumluluk kavramının tanımıyla paralellik arz ettiğine rastlanmıştır. Dolayısıyla sosyal sorumluluk kavramının, İslam Dinini benimseyen bireyler ve İslami prensiplerle çalışmalarını sürdürdüğünü iddia eden kurumlar için bir zorunluluk olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışma içinde de değinildiği üzere bu çalışma özelinde yapılan araştırmada Türkiye'de İslam ve Muhasebe ilişkisini değişik yönleriyle araştıran kaynakların yetersiz olduğu fark edilmiştir. İfade edildiği gibi İslam Dini, kendisine tabi olan bireyleri ya da toplumları

benimseme ve özümseme ölçüsünde diğer disiplinlerde olduğu gibi adalet, dürüstlük, yardımlaşma gibi değerlere motive edebilecek bir potansiyele sahiptir. Türkiye ve Dünya'daki insanların değişik ölçülerde İslam Dinini benimsedikleri bilinmektedir. Bu açıdan İslam Dininin adalet, dürüstlük, yardımlaşma gibi etik potansiyelini muhasebe meslek etiği ya da diğer mesleklerdeki bireysel ve kurumsal etiğe kanalize etme açısından “İslam Dini ve Muhasebe” konulu, nitelikli çalışmaların çoklukla yapılması anlamlı olacaktır.

KAYNAKÇA

Aclûnî. *Keşf-ul Hafâ Bölümü, Hadis 58.*

Alim, A. A. (2012). *Accounting In Islamic Perspective: A Timely Opportunity A Timely Challenge*. Asa University Review. 6-2, 11-31.

Baltacı, B. (2011). Kur'an Ayetlerini İsimlendirme Geleneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*. 11.1, 21 – 53.

Bayraktar, A. (2007). Türkiye’de Muhasebe Hileleri Tarihi. *Yüksek Lisans Tezi*. Edirne: Trakya Üniversitesi SBE.

Buhârî. *Edep Bölümü, Hadis 36.*

Can, A. V. (2008). *Bir Ayetin Işığında İslam Dini'nin Muhasebeye Bakışı*. Akademik Bakış Uluslar Arası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi. 15, 1-10

Dalğar, H. Ve S. Pekin. (2011). *Kurumsal Yönetim İle Finansal Tablo Manipülasyonu Arasındaki İlişki: İmkb Kurumsal Yönetim Endeksi'nde Yer Alan Şirketlerde Bir Araştırma*. Mali Çözüm Dergisi. 19-44.

Ebû Dâvud. *Melâhim Bölümü, Hadis 17.*

Elitaş, B. L. (2013). *Muhasebe Manipülasyonu Ve Muhasebe Bilgi Kalitesine Etkisi*. Muhasebe Finansman Dergisi. 41-54.

Hökelekli, H. (t.y.). *Bir Değer: Adalet*. Dem Dergi. 2.4, 132-137.

İçerli, L. (2010). *Örgütsel Adalet: Kuramsal Bir Yaklaşım*. Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi. 5.1, 67-90.

Kalkışım, M. M. (2013). *Kutadgu Bilig'de Adalet Değeri*. Mavi Atlas Gşü Edebiyat Fakültesi Dersisi. 1, 91-98.

Kaygusuz, S. Y., Ü. Aslan, N. Kepçe Ve K. Banar. (2013). *Genel Muhasebe I. 2. Baskı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri.

Kızıl, A. (1996). *Genel Muhasebe Dönem İçi Ve Dönem Sonu İşlemleri*. İstanbul: Der Yayınları.

Kur'an. *Araf Suresi, Ayet 7, 59, 181, 199.*

Kur'an. *Bakara Suresi, Ayet 148, 195, 208, 275, 277, 282, 283.*

Kur'an. *Enam Suresi, Ayet 54, 115, 151, 152.*

Kur'an. *Maide Suresi, Ayet 8, 42, 86.*

Kur'an. *Müzzemmil Suresi, Ayet 20.*

Kur'an. *Nahl Suresi, Ayet 90, 126.*

Kur'an. *Nisa Suresi, Ayet 58, 77, 135.*

Kur'an. *Hac Suresi, Ayet 78.*

Kur'an. *Nur Suresi, Ayet 20.*

Kur'an. *İnşirah Suresi, Ayet 7.*

Kur'an. *İsra Suresi, Ayet 23, 24, 26, 34, 35.*

Kur'an. *Mearic Suresi, Ayet 32.*

Kur'an. *Yunus Suresi, Ayet 101.*

Kur'an. *Fussilet Suresi, Ayet 34, 35.*

Kur'an. *Enfal Suresi, Ayet 60, 61.*

Kur'an. *Âli İmran Suresi, Ayet 159.*

Kur'an. *Şura Suresi, Ayet 38.*

Küçüksavaş, N. (1997). *Genel Muhasebe İlkeler Ve Uygulaması Tek Düzen Hesap Planı Uygulamaları*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Küçüksözen, C. (2004). *Finansal Bilgi Manipülasyonu: Nedenleri, Yöntemleri, Amaçları, Teknikleri, Sonuçları Ve İmkb Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE

Lewis, M. K. (2006). *Accountability In Islam*. Fourth International Conference On Accounting And Finance In Transition. Adelaide, 1-14.

Müslim. *İmâre Bölümü, Hadis 18.Cennet Bölümü, Hadis 63.*

Sevilengül, O. (2005). *Genel Muhasebe*. Ankara: Gazi Yayınevi.

Soysaldı, M. (2012). Kendi Dilinden Kur'an. *Diyayet Aylık Dergisi*. 258, 8 – 10.

Sunar, C. (1979). İslam Dini'nin Kaynağı ve Gayesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 23.1, 59-95.

Sürmen, Y. (1992). *Vergi Bilincinin Geliştirilmesinde Muhasebecinin Rolü*. Vergi Haftası Kongresi. Trabzon: Trabzon Defterdarlığı, 25-29.

Tirmizî. *Ahkâm Bölümü, Hadis 4. Bey'at Bölümü, Hadis 37.*

Türmob. (2005). *Muhasebenin Temel Kavramları Ve Tekdüzen Hesap Planı*. Aralık. İstanbul.